

Figyelő

Gajdó Ágnes

„Minden mű minden művel valamilyen módon összefügg”

Fried István: Árnyak közt mulandó árny
Tanulmányok Baka István lírájáról

Baka István halála óta több tucat emlékezés és a költőnek ajánlott mű látott nap-világot. Önálló, az életművet átfogó monográfia még nem jelent meg, bár az Új Dunatáj 1996 júniusi számában Árpás Károly közzétette tervezetét (Töprengések egy monográfián). Remélhetőleg megszületik majd a Baka-művek bibliográfiája és kronológiája is. Számos tanulmány jelent meg lírájáról, prózájáról különböző folyóiratokban; a Tiszatáj, a Forrás és az Új Dunatáj külön lapszámot szentelt a fiatalon elhunyt költő emlékének. Baka István válogatott publicisztikai írásait tartalmazza Az idő térképjelei című posztumusz kötet, amelyet Bombitz Attila szerkesztett. A költő özvegye alapítványt hozott létre, melynek célja „Baka István költő, író, műfordító, folyóirat-szerkesztő alakjának megidézése, műveinek hozzáférhetővé tétele annak érdekében, hogy életműve a nemzeti kultúra szerves részévé, annak eleven hagyományává váljék”. Az Interneten több Baka-honlap is található. A legjelentősebb talán a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárának Web-serverén kereshető föl (<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/exhib/baka>). Baka István versei és Brodskij-, Szosznora-, Jerofejev-, Tarkovszkij-fordításai, valamint a gyűjteményes kötetekből kimaradt költemények olvashatók a Magyar Elektronikus Könyvtárban (<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/modern/baka/>). A Baka István Alapítvány a www.c3.hu/~baka/index2.htm címen érhető el.

A Szegeden kiadott Tiszatáj Könyvek-sorozat darabja Fried István tanulmánykötete, amely egyedülálló vállalkozás, hiszen Baka István verseit nem a hagyományból kiszakítva vizsgálja, hanem a világirodalmi párhuzamok ismeretében az európai líratörténetbe igyekszik beleilleszteni a költő lírai életművét. Egy-egy verset értelmezve a lehetséges előzményeket is feltérképezi: „mindig nagyobb kultúrtörténeti, irodalomtörténeti, motívumtörténeti összefüggésbe helyezve” - miként ajánlásában Ilia Mihály írja.

Az Árnyak közt mulandó árny című kötet jól szerkesztett, elméletileg kiválóan megalapozott munka. A szerző „bevezető helyett” Líra, irodalomértelmezés, verskötet) című nyitótanulmányában az 1990-es év-tized magyar költőiről, költészetéről ad áttekintést. Határozottan kijelenti, hogy „a bírálat nem pusztán metaszöveg egy szövegről, hanem szöveg, az irodalomnak egy változata” (8.), ugyanis a kritika és a szépirodalom közötti fal omlásra ítéltetett. A kritikusi-értelmezői „szerep” változásáról szólva megállapítja: „írók kritikusokká, kritikusok írókká lesznek [...], az író kritikusként is írói tevékenységét végzi, nemigen törekszik egzakt fogalmazásra, higgadt mérlegelésre”. (11.) Az értelmező is a hagyomány részévé válik, „»benne áll« a hagyományban”, méghozzá érdekes módon. Fried István szerint az értelmező-hagyomány-értelmezés paradox helyzetét többek között Tompa Gábor és Visky András Romániai magyar négykezesek című művének egyik darabja szemlélteti: „magadénak tekint, ami nem te / vagy, és másénak, / ami leginkább magad”.

A szerző a szegedi József Attila Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtudomány Tanszékének Herder-díjas professzora, a komparatiztika avatott tudósa világosan látja és láttatja,

hogy „mind a magyar irodalomban, mind pedig a magyar elméleti gondolkodásban mindvégig nyomon követhető a korszerű gondolkodásra való törekvés, az elméleti jellegű építkezés, és nem pusztán a külső formákra tekintettel lévő kísérletezés”. (19.)

Izgalmas és továbbgondolásra érdemes fejtegetést olvashatunk a magyar irodalomban felfedezhető kihagyott lehetőségekről, kezdeményezésekről, a kanonizálásig el nem jutó kísérletekről. „S itt most egyáltalán nem az olykor lebecsült, máskor túlbecsült avantgárdra gondolok, hanem részben torzóban maradt életművekre, például Versegly Ferencére, akinek ízlésbeli egyenetlenségei nem engedték meg, hogy a magyar Sterne lehessen, vagy megírhasa a Dorotya poétika-központú ellenpárját; gondolok Vörösmarty Mihály mesenovelláira, amelyekben már-már egy magyar Andersen ígérete int felénk, vagy nyomokban E. T. A. Hoffmann realitást misztikumba játszó iróniája; vagy gondolok a századforduló kismestereire, akik változó színvonalú alkotásaikban az osztrák századforduló irodalom- és nyelvfelfogását idézik” - fejt ki gondolatmenetét a szerző. (19.)

A 20. századi magyar irodalmi élet főbb csomópontjainak felidézése után Fried István rátér az 1990-es évek jellemző irodalmi tendenciáinak bemutatására. A rendszerváltozás utáni zavarra jellemző a könyvkiadás válsága, a politika kisajátító törekvései, az egymással szembenálló táborok vitái. „A politikába belesodródott írók éppen úgy nem lelték a helyüket a megváltozott státusú irodalomban, mint ahogy a politikában is látványosan kudarcra voltak kárhóztatva” - véli a szerző. (15.) Feltűnő jelenség a líra átváltozása. Fried István értelmezése szerint „az allegorikus és diszkurzív előadásmód szükségessége és fenntartása ellen merült föl a kétely” (26.); az allegóriákat a kiüresedés veszélye fenyegeti, az avantgárd versek sem mindig meggyőzőek. Az 1990-es évek magyar költészetét vizsgálva (Baka István mellett Kovács András Ferenc, Mócsi Ferenc, Tózsér Árpád, Tompa Gábor és Visky András neve kerül elő) a szerző arra a következtetésre jut, hogy a század utolsó évtizedének nem egy poétája Goethével hasonlóképpen gondolkodik, és vallja: „a tapasztalat és az eszme között feszül az igazi ellentét, a tapasztalat olykor csak paródia.” (35.)

A filológusnál és a kritikusnál univerzálisabb lény a filológus-kritikus. Ő juthat a legmesszebbre, hiszen „a régiben az újat, az újban a régít képes fölfedezni”. (39.) A filológus „csak” a források és adatok között kutakodik, a kritikus pedig egy-egy kötet, ciklus, vers fölépítését, sajátos rétegzettségét, sokszínűségét vizsgálja. A filológus-kritikus képes az átfogó gondolkodásra, és arra, hogy értelmezze a szövegátvételeket, földerítse a szövegek egymáshoz való viszonyát. A filológus-kritikus - a szerző véleménye szerint - az inter-, transz- és hipertextualitás mestere.

A jelenkori lírikusok tudatosan egyre inkább ciklust vagy kötetet komponálnak, a megszerkesztettség mint igény merül föl, és továbbgondolásra készítő nyitott versekkel jelentkeznek. „Egyetlen alaptémát variálnak, olykor egy személyhez vagy nyelvi ötlethez, kulturális jelenséghez vagy korszaksajátossághoz fűződő (lírai) elképzelés variálódik versek meghatározott csoportjaiban, és áll össze - viszonylag vagy egészen - egységes köteté.” (40.) Szinte általános jelenség, hogy a költő megkettőződik, megsokszorozza önmagát, mert a megértésbe vetett hit értelmét veszítette: „Minthogy nem hihet a megértésben, önmagát értelmezi, a világot értelmezi, és az értelmezés segítségével teszi a múltat jelenné, a jelent múlttá.” (41.)

A költő megkettőzőségeiről, illetve az ebben is megjeleőő önazonosságról a szerző az összegzésben, a kötet utolsó, Egy és megkettőzőség című fejezetében részletesen szól. A megszorozódás arra teremt lehetőséget a költő számára, hogy eljusson önmagához, megismerje a megismerhetetlent, kimondja a kimondhatatlant. A rejtőzködés egyben az önfeltárás eszköze is. Fried István világirodalmi párhuzamra irányítja figyelmünket: ama goethei szituáció ismétlődik meg, amelyben „a megismétlődés teremtő alkotásként nevezi meg önmagát, nem pedig a másolás, a »természetutánzás« művészeteként.” (187.) A Gingo biloba című Goethe-vers két sora jól illusztrálja ezt: „nem sejteti-e dalom, hogy / egy s mégis kettő vagyok”. A Goethe-vers, amely „a nyugati kertbe telepített keleti pálma példájával él” (190.), Baka utolsó kötetével, összegyűjtött verseivel mutat rokon vonásokat. Fried István értelmezése szerint a Tájkép fohással szerzője „a magyar versíró hagyományba lép, mikor a tájban bolyongó költő hitbéli hányattatásairól szól, ám ezeknek a hányattatásoknak tétje a költői írásra lelés; nem üdvtörténeti, kegyelmi záradék vagy beteljesülés felé törekszik, hanem poétai/poétikai metamorfózisra, a költői írás révén föltalálható

tökéletes nyelvre”. (190.)

A „minden szöveg valójában szövegközi” olyan általános igazság, amely arra sarkallja az irodalommal foglalkozó tudóst, hogy szélesebb körben vizsgálódjon. Fried István tanulmányainak zöme Baka intertextuális eljárásaira is igyekszik rávilágítani. (E kötet három dolgozata kiemelten fontos ebből a szempontból: Van Gogh szalmaszéke, Baka István hetvenkedő katonája, Baka István benső világtere.) Világirodalmi előzményekből hoz példát: a Bibliától a francia szimbolistákon és orosz formalistákon át Wittgensteinig, Heideggerig hosszú a sor. Fried István olyan motívumokat emel ki Baka István lírai életművéből, amelyek a hagyományba könnyen beilleszthetők. Ilyen például a szirénekig visszavezethető sellő-motívum, Plautus hetvenkedő katonájának kései magyar utóda, Hány János vagy Caspar Hauser története.

A 20. századi poétákra alkalmazható Márai Sándor szellemes mondása - egy pálma ugyanolyan kalandos életet élhet, mint egy tigris -, és jellemző rájuk a tudatosság is - véli a szerző. Baka István a világirodalmi tárgyakat, motívumokat egyre tudatosabban építi be költészetébe, a maga „világteremtésébe, újra elbeszélve mindazt, ami egyszer vagy sokszor költészettörténet volt”. (42.) Archetipikus figurák népesítik be a Baka-verseket - Don Quijote, Faust, Don Juan kései utódai jelennek meg, gyakran a költői én megsokszorozódását elősegítve. Olyan maszkok, melyek az álcázó funkció ellenére a költői én egy-egy aspektusára hívják fel a figyelmet, annak megértéséhez, megismeréséhez kínálnak értelmezési stratégiát. (Baka Istvánban nem az Ady-féle, kissé magamutogató „látva lássanak” vágya élt, viszont jól ismerhette a József Attila-i gondolatot: „Hiába fűrösztöd önmagadban, / Csak másban moshatod meg arcodat.”)

Meggondolandó a szerző ama megállapítása, amely a világirodalmat át- és befogó tárgyakra, motívumokra vonatkozik: „látszólag minden mű minden művel valamilyen módon összefügg, kiváltképp az archetipikus helyzetek (megkísértés, nevelődés és így tovább), valamint az archetipikus figurák (Don Quijote, Faust, Don Juan) különféle változatai között létesíthető meggyőzőnek tetsző összefüggés.” (43-44.) Fennáll azonban a veszély, hogy a tárgy- és motívumtörténeti kutatás áttekinthetlenné válik - éppen azért, mert „bárhol elkezdhető, bárhol bevégezhető az elemző nyelvtudásától, műveltségétől és olvasmányaitól függően”. (44.) A Baka-líra fontos alakjai, Vörösmarty Ady, Liszt Ferenc nem csak egy költői helyzet típusai; ezért - Fried István szerint - „egy XX. századi költői-művészi személyiség archetípusaként” célszerű értelmezni. (47.)

A Puskin és Baka István sellője című fejezetben erre találunk példát. A szerző az egyik legrégebbi, az antikvitásban gyökeredző motívumot veszi górcső alá. Homérosz eposzában, az Odüsszeiában megjelenő szirének a csábítás-csábulás problémaköréhez kapcsolódnak. A haltestű csodalények Platón Kratüloszában és Horatiusnál allegorikus figurák, és azok a magyar- és a világirodalom későbbi jeles alkotásaiban is. Fried István felhívja a figyelmet arra, hogy „az európai folklórban egyfelől a hűség-hütlenség, tiszta-tisztátalan szerelem-szenvedély között vívódó szubjektumok története lett, másfelől az [...] ösztön és öntudat, a kéjvágy és mérséklet örök vitájának értelmezése”. (140.) Démoni kísértők ők, Homérosztól Baka Istvánon át napjainkig állandó szereplői a lírának és a prózának.

Goethe Der Fischer című balladájában a kísértő és a megkísértett tragédiáját, a bűn és bűnhődés problémakörét állítja a középpontba; a víz a történet kezdetét és végét jelképezi. Puskin Ruszalkája más felépítésű és jellegű a szerző értelmezésében - a halálra készülő, naphosszat a vizet bámuló szerzetest imája közben zavarja meg a meztelen lány látványa. „A tó (ozero), a víz (voda) a teljes történet helyszíne, a kezdet és vég (jelképe), ahol megszületik a jelenés, vagy testet ölt a látomás, és ahová belehal-belevész a történet”. (144.) Baka István Sellő-szonettje megnevezi „a pszichikai fölismerést, az eredethez, az ösztönökhöz, a tudatalattiban munkálkodó »szenvedély«-hez visszatalálás létet meghatározó élményét”. (146.) (Éppen ezért értelmezhető pszichoanalitikus módszerekkel is a szóban forgó vers.)

Fried István véleménye szerint Baka versében a tudatalattiba szorult vágyak tudatosulnak, kötött formává, szonetté, azaz költészetté alakulnak. A beavatódás (beavatás) folyamatát követhetjük nyomon valamennyi sellővel, démoni lényel való találkozást feldolgozó történetben. Állandó helyszín a víz, amely mint őselem szimbolizálja a születést és idézi fel a halált. A szerző

végkövetkeztetése: „Puskin és Baka István világirodalmi hagyományra reagált az idézett versekben. Akképpen, hogy továbbírják, értelmezik, a magukévá élik ezt a sokágú, sokféleképpen megjelenő hagyományt. [...] Így létesítenek intertextuális kapcsolatot az antikvitással, a folklórral, több évszázad irodalmával, ám mindenekelőtt egymással.” (148.) (Nem csak lírai szövegelméleteket ismerhetünk föl a sellő-motívum kapcsán; gondoljunk Andersen meséjének hősiére, a kis hableányra. Vagy Ajtmatov remek kisregényére, amely önkényesen kiragadott példa az irodalom hatalmas tárházából. A tengerparton futó tarka kutya szereplője az öreg nyívh törzsbeli halász, Organ egész életében a Nagy Halasszonyról álmodott: „Tudta, hogy csak ő, a Halasszony hozhatja el neki a boldogságot, tudta ezt, és végső erejét megfeszítve várt.” Álmában már-már elérték azt a szigetet, ahol vágyuk beteljesedhetett volna, de a Nagy Halasszony csak a vízben érezte magát biztonságban, a szárazföldön elpusztult volna. Az öreg Organ szájába pontosan illenék két Baka-verssor: „fizetem érte életem egészét / hogy viszonzzam sellő-ölelését / vízmélyi mégis földi szenvedéllyel”.)

Fried István tanulmányait olvasva nem csak Baka István lírájáról tájékozódhatunk, de világirodalmi ismeretekre is szert tehetünk. (És beláthatjuk, valóban igaz: „látszólag minden mű minden művel valamilyen módon összefügg”.) A motívumtörténeti fejtegetések lenyűgözők, és arról tanúskodnak, hogy egy-egy modern költemény évezredek gyökereiből táplálkozik, s az életerő semmivel sem kevesebb, mint a kezdetek kezdetén. A Sellő-sonettéről szólva másutt a szerző kijelenti: a Baka-költészet „világirodalmi és zenei hatástörténeti folyamat” része. (175.)

Egy-egy motívum vizsgálata is alapos munkát és tudományos felkészültséget igényel, mégis - talán - hálásabb és kevésbé kockázatos feladat sellők után nyomozni, mint kortárs költő műveiről véleményt formálni. Fried István mint filológus-kritikus a Van Gogh szalmazéke és a Baka István benső világtere, valamint a Baka István „Számadása” című fejezetben sajátos, de átfogó értelmezést nyújt a költő Sztjepan Pehotnij testamentuma és a November angyalához című kötetéről.

„Gigantikus maszkarál - akár ezt a címet is adhatta volna a szerző a bordó kötésű Baka-kötetről szóló tanulmányának -, amelyben bárki csak úgy szólhat önmagáról, hogy egy külső figyelő, visszaemlékező, értelmező pozíciójából számol be, üzen egy másik világba át. Így az »eredeti« szituációk megfordulnak, fölcserélődnek a szerepek, átértékelődnek a múltidézések”. (86-87.) Baka verseiben fölbukkan a Dido árnyának örök hűséget esküdő Aeneas; Bellman és immár Baka alteregója, Fredman; a halálos sebet kapott Trisztán és Dosztojevszkij halhatatlan hőse, Raszkolnyikov. Megidézi a költő Hodaszevicset, Immanuel Kantot, Saljapint és a hagyomány továbbélésének bizonyítékaként József Attilát: „magához asszimilálja az utó-modernségnek a leginkább József Attilához fűzhető gondolati-nyelvi törekvéseit a szubjektum megnyilatkozásának esélyeibe vetett hitére vonatkozólag, s nem utolsósorban a megszólalás, a nyelvi értés és nyelvi kompetencia reményét tekintve.” (89.) Az Egy József Attila-sorra című vers azért is érdekes, mert több szerző írt szonettet „A dallam nem változtat szövegén” József Attila-sorra (amely az Emberek című versben szerepel): Balla Zsófia Hiába esdesz: időm kitelik; Kányádi Sándor Szonett; Markó Béla Én, sajnos, nem tudok már játszani; Orbán Ottó Buborékszonett címmel.

A szerző kérdésfeltevése - „vajon miféle beavatási szertartás részesei vagyunk Baka István kötetét olvasva?” - jogosnak tűnik (már csak azért is, mert Baka korábbi, kisprózákat és verseket tartalmazó kötetének címe: Beavatások). Fried professzor megállapítja: „Mágia ez valóban, nem egyszerűen játék a szavakkal, az évszázadok szentesítette formákkal (az is!), hanem a formák mögé pillantás, a titkolt-rejtett összefüggésekről a Maya-fátyol lerántása.” (91.) S hogy mi az, amelybe a Baka-verseket olvasva beavatást nyerhet az olvasó? A válasz helyénvaló és logikus: a kultúra mozgástörvényein keresztül a Baka-költészet működési mechanizmusába. Három verset hoz példának a szerző: Társbérleti éj, Immanuel Kant, Előadás után. A „közös ős”: Bulgakov mester. Saljapin fekete palástja A Mester és Margarita című regény ördögi hősién, Wolandon látható, s ugyancsak ebben a műben szerepel Annuska és Kant is. A „hagyomány átértékelődésére” példa a Raszkolnyikov éjszakai és a Szentpéterváron újra. A Dosztojevszkij-hős tárgyai, sorsa Sztjepan Pehotnij életében metaforába, hasonlatba sűrűsödve jelennek meg: „Baltaként rándul meg szívem.”, illetve „S mint baltáját Raszkolnyikov kabátom / Alatt cipeltem súlyos szívemet”. Időjáték ez - álombeli asszociációk segítségével „a kultúra mitológiájának

világkorszakába lépünk át”. (98.)

Fried István tanulmánya elején már utal Heideggerre (85.), később kijelenti: Baka létszemlélete rokonnak tetszik Heideggerével, „olyan vonatkozásban, hogy az Én - számára is maga az idő, és csakis olyképpen, amiképpen saját lény(eg)éből lehet önmaga”. (99.) A Ha minden széthull című vers egyrészt Ady „minden Egész eltörött” víziójára utal, másrészt Rilke VIII. duinói elégiáját idézi föl. Baka István tudatos kötet- és ciklusszerkesztését mutatja, hogy a vers az utolsó előtti, a Testamentumot megelőző, ugyancsak kiemelt helyen áll. A szerző kísérletet tesz arra, hogy a Pehotnij-ciklust és a kötet záródarabját egyaránt a teljes Baka-életműbe illessze. A vers intertextuális vonatkozásait figyelembe véve a költő első kötetéig, az 1975-ös Magdolna-záporig nyúl vissza. Ebben jelent meg először a Raszkolnyikov éjszakái című vers, amely a Pehotnij-ciklus kezdete, kiindulópontja, tehát a végponttal, a Testamentummal mindenképpen célszerű összehasonlítani. Fontos, hogy a „ciklikus ismétlődés kizárja a lineáris időszámítást” (103.), hogy a kezdet egyúttal a véget is magában foglalja, és a vég egyben a(z újra)kezdés lehetőségét is hordozza.

A Szegeden élő és alkotó Baka István Testamentumát olvasva akarva-akaratlan a szintén szegedi Juhász Gyula Testamentomja jut eszünkbe. Fried István a párhuzamot két olyan idézettel érzékelteti, amelyből arra következtethetünk, hogy Baka mintha visszhangozná, továbbírná elődje „végrendeletét”: „Ó, én senkit se háborítanék, / Szelid kísértet volnék én nagyon” (Juhász Gyula); „Ha feljőnnék kísérteni síromból / (Csak levegőzni, mert nyomaszt a föld)” (Baka István). E Baka-vers első strófája kapcsán a szerző az ukrán Sevcsenko 1845-ös Végrendeletét idézi: „Ha meghalok: tágas mezőn / vessétek az ágyam”. (Bakánál: „Ha meghalok, a nyirkos pétervári / Talajba engem ne temessetek!”.) A vers záró szakasza pedig Baudelaire Az utazás című versével mutat rokonságot. „Angyalkürt ébreszt vagy az Auróra / Ágyúszava, mindegy lesz énnekem, / S az is, hogy mennybe szállok vagy pokolra / Taszít alá közömbös végzetem.” - írja Baka. És „örvénybe szállani, mindegy: Pokolba, Égbe, / csak az Ismeretlen ölen várjon az Új!” - fogalmaz Baudelaire. A francia és az ukrán poéta alkotása tehát a Pehotnij-költemény egy-egy előszövegeként értelmezhető, és ugyancsak a „látszólag minden mű minden művel valamilyen módon összefügg” igazságot látszik erősíteni.

A Van Gogh szalmaszéke című fejezet tanulságos megállapítással zárul: „A Sztjepan Pehotnij testamentuma című Baka-kötet tehát egyszerre álarcos nyelvi játék, ha akarom: összegzése a költői pályának, még inkább egy költői létmegértésnek: küzdelem az autentikus beszédért.” (107.) Nem önarckép, inkább vízió - állítja a szerző, s egyetérthetünk vele abban is, hogy a kötet dokumentálja az egyenetlen személyiséget, „amely az állandóban a változót, a változóban az állandót mutatja föl. Emberfölötti, mert (a bölcselővel szólva) emberi, túlon túl emberi.” (108.)

Baka levélbeli vallomása - „verset írni ugyanis elsősorban a formával és csak másodsorban a lélekkel való foglalkozás” - a Baka István „Számadása” című fejezet záró gondolatmenetét látszik alátámasztani: „Úgy önéletrajzi ez a líra, hogy benső világtere világmodell, a töredezettség beismerésével, de a formátlanság, a szétesés kísértésének legyőzésével. Az elveszettség, a veszendőség tudata sem kényszeríthette a költőt, hogy ne szerkezetben, megszerkesztettségben, rendben gondolkodjék.” (184.) (József Attila jól ismert verssora juthat eszünkbe: „Még jó, hogy vannak jambusok, és van mibe / beléfogóznom.”) Különösen két utolsó kötetében Baka a szonett mesterévé fejlődött, és zseniális formaművészetéről tett bizonyosságot.

Fried István kötete a Baka-költészettel foglalkozó szakirodalom fontos darabja. Az egyes tanulmányok külön-külön is olvashatók a Forrás, a Jelenkor, a Tiszatáj és az Új Dunatáj hasábjain, de összegyűjtve, egymás mellé helyezve még hasznosabb segédeszközei lehetnek a költő lírájával foglalkozó irodalmároknak. A szerző munkája egyben kiindulópont is lehet: továbbgondolható, folytatható. Hiszen „minden mű minden művel valamilyen módon összefügg”...